

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Яковлевої Вікторії Сергіївни

«Кримінологічна характеристика та запобігання втручанню у діяльність
судових органів»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь обґрунтованості обраної теми дисертації. Відповідно до статей 6, 124, 126 Конституції України державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, відправлення правосуддя якої може бути здійснене за умови незалежності і недоторканості суддів. Незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу та забезпечується, зокрема, заборонаю будь-якого впливу на суддів, захистом їх професійних інтересів, особистої безпеки суддів та їх сімей тощо.

Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється Основним Законом і законодавством України (стаття 376 Кримінального кодексу України наголошує, що втручання у будь-який спосіб у діяльність суддів з метою перешкодити виконання ними службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення, є кримінально караним). Однак функціонування системи правосуддя свідчить про те, що на сьогодні сфера правосуддя є зоною «підвищеного тиску» з боку органів державної влади і місцевого самоврядування, правоохоронних органів, народних депутатів, громадських активістів, журналістів, сторін у справах, колег по роботі та ін. Неправомірне винесення рішення судді – це елемент деградації не тільки судової, а й державної влади, що у демократичному суспільстві є неприпустимим. Саме з цих соціально-політичних і правових позицій вважаємо проведення кримінологічного дослідження, яке об'єктивно і всебічно висвітлює реальний стан кримінальних правопорушень у згаданій сфері, їх латентність, приховані причини і умови, своєчасним й актуальним. Результати такого дослідження,

спрямовані на розробку заходів і засобів скорочення і навіть усунення цього ганебного явища, мають надзвичайну важливість для держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових робіт Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України у межах фундаментальної теми «Стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів: теорія та практика» (номер державної реєстрації УкрІНТЕІ 0117U000283). Її мета – розробка наукових рекомендацій стосовно системи заходів запобігання втручання в діяльність судових органів України. Коло завдань, поставлених дисертанткою, для досягнення зазначеної мети, обумовило ґрунтовність наукового пошуку, розуміння проблем, що стоять перед теорією запобігання специфічному різновиду злочинності, прагнення наблизити досягнення у запобіжній діяльності, розроблені українськими та зарубіжними вченими і практиками, до правозастосовної практики держави та її інституцій. Важливим є і те, що наукова проблематика, яка досліджується в дисертації, відповідає Стратегії розвитку НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України на 2021–2025 роки, затвердженої протоколом ученої ради Інституту від 24.03.2021 р. № 3.

Наукове дослідження В. С. Яковлевої має зв'язок із низкою державних та відомчих стратегічних документів, серед яких, зокрема: Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р. (Ціль № 16), затверджені Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019; Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затверджена Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021, Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, затверджена Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 р. № 2322-ІХ; Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021, п. 46 і п. 53 Стратегії національної безпеки України «Безпека людини –

безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, п. 25 розділу 2 Плану заходів з реалізації Стратегії розвитку органів системи МВС на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням КМУ від 21 серпня 2019 р. № 693-р та ін. Також робота узгоджується з пп. 1, 2 підрозділу 1.2 й пп. 8, 13, 17, 19, 20, 24, 29, 32 підрозділу 1.15 розділу I Стратегії розвитку НАПрН України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, базуються, у першу чергу, на головних методологічних принципах і методах наукових досліджень. Викладені наукові положення у своїй більшості є переконливими, оскільки засновані на статистичних показниках, аналізі рівня латентності (держава повинна усвідомлювати реальну ситуацію у сфері судової влади), значній кількості міжнародних, законодавчих і наукових джерел, а також матеріалах судової практики. Дисертанткою опрацьовано репрезентативну кількість загальнонаукової та спеціальної літератури, нормативних актів (більше 300). Обґрунтованість власних наукових результатів підтверджується і тим, що авторка робить висновки на підставі аналізу і порівняння поглядів, концепцій сучасних науковців, вдало ілюструє їх результатами анкетування: нею було опитано 169 суддів, 218 працівників органів прокуратури, 282 співробітників Національної поліції, 56 адвокатів.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є одним із перших кримінологічних досліджень втручання у діяльність судових органів в Україні, в якому розроблено засади його запобігання.

Нові положення дисертації стосовно, зокрема, сучасних тенденцій втручання у діяльність судових органів, провідних мотивів учинення цих злочинів, створення кримінологічної моделі нерепресивного обмеження поширеності проявів цього злочину, виявлення низки рис професійної

віктимності суддів, поняття незалежності суддів, домінуючих чинників втручання в діяльність суддів та ін. однозначно заслуговують на підтримку.

Так, дисертанткою вперше було описано тенденції поширення втручання у діяльність судових органів в Україні, що полягають у: нестабільності рівня (пік якого приходиться на 2018 р); особливо високому рівні латентності; стрибкоподібній динаміці цих правопорушень у 2013–2022 рр; поширеності у роботі загальних судів; учиненні, як правило, в усній та непроцесуальній формах; типовості загальних й додаткових способів втручання; найбільшому територіальному поширенні у м. Києві, Дніпропетровській та Одеській областях; різноспрямованості негативних соціальних наслідків. На окрему увагу заслуговує й опис узагальненого кримінологічного портрету особи правопорушника, який втрутився у діяльність судового органу: це чоловіки переважно віком 29-39 років, які мають повну вищу освіту, є громадськими активістами, журналістами, діють, керуючись мотивами уникнення кримінальної чи адміністративної відповідальності, корисливими й кар'єристськими інтересами, незаконні дії яких скеровуються стороною по справі у співучасті з адвокатом та частіше у групі за попередньою змовою.

Теоретичні положення, що були удосконалені або дістали подальшого розвитку у дисертації, також заслуговують на увагу і відповідають рівню наукових досліджень такого рівня.

Таким чином, дисертації В. С. Яковлевої властиві елементи наукової новизни, що підтверджує її високий дослідницький рівень, теоретичну та практичну значущість.

Практичне значення отриманих результатів. Висновки і пропозиції, викладені в дисертаційній роботі В. С. Яковлевої, можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшої теоретичної розробки проблематики запобігання кримінальним правопорушенням у сфері правосуддя в Україні; у правотворчій діяльності – для підготовки й доповнення законодавчих й підзаконних нормативно-

правових актів з питань запобігання втручанню у діяльність судових органів; у правозастосовній сфері – як рекомендації щодо вдосконалення організаційних й методичних засад діяльності правоохоронних і судових органів, органів судового врядування, суддівського самоврядування, адвокатури, та інших центральних органів державної влади (акт упровадження Київського апеляційного суду від 02 лютого 2023 року); у навчальному процесі – під час підготовки відповідних наукових, навчально-методичних видань й при проведенні навчальних занять із дисципліни «Кримінологія», «Запобігання злочинам у сфері правосуддя».

Оцінка структури та змісту дисертації. Структура дисертації, запропонована авторкою, в цілому є логічно побудованою та ґрунтується на комплексному підході до аналізу проблем запобігання втручанню в діяльність судових органів. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, які містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (усього 285 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 260 сторінок, з них основного тексту – 198 сторінок.

Розділи і підрозділи дисертації поєднані загальною метою дослідження і в них, згідно з її планом, розкривається об'єкт і предмет дослідження. Висновки до розділів і загальні висновки до дисертації відповідають сутності розглянутих питань і визначаються чіткістю викладення думок. Усе це дає підстави для позитивної оцінки структури дослідження, що достатньо повно розкриває мету та поставлені завдання. Сформульовані здобувачкою наукові положення, висновки і рекомендації є змістовно обґрунтованими і їх слід підтримати. Вони знайшли відображення у наукових публікаціях авторки.

Повнота викладених наукових результатів в публікаціях здобувача. Головні результати наукового дослідження В. С. Яковлевої відбито у семи наукових працях, три із яких – наукові статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України, а чотири – тези доповідей і повідомлень на наукових форумах, симпозіумах, науково-практичних конференціях.

Список наукових публікацій здобувачки та також аналіз їх змісту дозволяє зробити висновок, що наукові результати, висновки та рекомендації, отримані в результаті проведеного нею наукового дослідження, повно викладені в українських наукових фахових виданнях, а також пройшли апробацію належного рівня.

Отже, представлена дисертація є самостійними, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають значення для розвитку української науки і практики.

Дискусійні положення дисертаційної роботи. Незважаючи на достатньо високу дослідницьку культуру дисертантки, теоретичне і практичне значення проведеного дослідження, деякі положення і висновки, запропоновані у роботі В. С. Яковлевої, викликають додаткові питання та необхідність надання пояснень.

1. У дисертації часто вживаються поняття «кримінологічна характеристика», «кримінологічний аналіз», «кримінологічні заходи». Виникає, по-перше, питання щодо їх змістовного навантаження. По-друге, оскільки широко відомо, що кримінологія не має власних, притаманних саме їй заходів і засобів, що, як правило, вона виступає в ролі сигналізуючої науки, то постає необхідність пояснити, що розуміється під цими поняттями. Які саме заходи і засоби вважаються кримінологічними?

2. У підрозділі 2.1 розділу 2 дисертації «Кримінологічна характеристика особи злочинця, який втрутився у діяльність судового органу» (с. 67-97) надається узагальнений портрет особистості злочинця. За якою науковою методикою дисертантка створила цей унікальний портрет?

3. Як відомо, типологія злочинців – це метод більш глибокої (ніж метод класифікації) характеристики розподіленого за певними критеріями контингенту злочинців з науково-практичною метою пізнання стійких механізмів і причин учинення злочинів. Кінцева ціль типології визначається її призначенням, тобто має суто практичну ціль. Так, наприклад, Енріко Феррі у низці своїх робіт («Кримінальна соціологія», «Злочинні типи у

мистецтві та літературі») за ознакою стійкості злочинної діяльності розрізняє такі типи злочинців, як: уроджені, звичні, душевно хворі, за пристрастю, випадкові (с. 77-135; с. 15-16). Стає зрозумілою картина структури злочинності. На с. 85-97 дисертації за критерієм мотиву втручання в діяльність судових органів наводиться наступна типологія: інтелектуальний, корисливий, корупційний, хуліганський, агресивний, кар'єристський, комбінований. Яке практичне значення для запобігання, зважаючи на те, що це упереджувальна діяльність, має ця типологія злочинців і жертв цих злочинів (с. 142 дисертації)?

4. Потребує додаткової аргументації позиція авторки щодо кримінологічного впливу на вчинення розглядуваного злочину таких соціально-економічних явищ, як бідність, інфляція, пенсійне забезпечення, катастрофічний стан економіки, незавершеність судової реформи (с. 99 та ін. дисертації). Адже вони не є безпосередніми детермінантами злочинів, передбачених статтею 376 КК України.

5. На с. 153 дисертації стверджується, що надія на подолання втручання в діяльність судових органів за допомогою репресивних заходів марна, що основне тут – це заходи кримінологічного характеру. Виходить, що перше, виникає проблема доцільності криміналізації цих подій, оскільки вони марні, а по-друге, - що ж можна натепер запропонувати замість них?

Вказані полемічні зауваження мають у цілому дискусійний характер і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження. Висловлені зауваження загалом не знижують наукової цінності дисертації.

Висновок: Дисертація Яковлевої Вікторії Сергіївни «Кримінологічна характеристика та запобігання втручання у діяльність судових органів», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є завершеною самостійно виконаною науковою працею, яка вирішує актуальне завдання кримінологічної теорії та практики запобігання втручання у діяльність судових органів, містить

науково обґрунтовані результати, прирощує нові знання про цей феномен. Оформлення дисертації відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 31 січня 2017 року. Методичний рівень, наукова новизна і практичне значення, рівень оприлюднення результатів дослідження свідчать про відповідність вимогам, що висуваються до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії згідно з Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Рецензент

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності ім. акад. В. В. Стаїсиса НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України

Володимир ГОЛІНА

